

Inkluzivní vzdělávání jako výzva k profesionalizaci pedagogické práce. Z panelové diskuse.

Letošní výroční konference České pedagogické společnosti s názvem *Škola pro všechny aneb Interdisciplinarita ve školní edukaci a pedagogických vědách* probíhala ve dnech 16.–17. března 2017 v Olomouci. Součástí odborného programu byla i panelová diskuse, jejímž cílem bylo nahlédnout inkluzivní vzdělávání jako příležitost pro rozvoj profesionality a tím i kvality pedagogické práce ve školách. Naší snahou bylo představit a diskutovat širokou škálu podpůrných aktivit, které školám a učitelům nabízejí vybrané subjekty, proto jsme pozvali zástupce institucí, resp. profesí, které sehrávají významnou roli v podpoře učitelů i celých škol. Za vnější subjekty, respektive za vysoké školy připravující učitele, se panelu zúčastnila prof. PhDr. Marie Vítková, CSc., z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (pregraduální příprava pedagogických pracovníků a podpora prostřednictvím výzkumu). Za Národní institut dalšího vzdělávání (dále jen NIDV) vystoupil PaedDr. Josef Rydlo (podpora prostřednictvím dalšího vzdělávání) a za Národní ústav pro vzdělávání (dále jen NÚV) PhDr. Jana Zapletalová (podpora poradenských služeb, dalšího vzdělávání). Svou přítomností panel obohatili ti, kteří podporu pedagogům poskytují přímo ve škole, ale zároveň ji jako „lidé ze škol“ od zmíněných a jiných vnějších subjektů přijímají, konkrétně ředitel základní školy Mgr. Ivo Zálešák a školní psycholožka PhDr. Věra Neusar.

Na úvod je třeba zmínit, že pro-inkluzivní tendence ve školách jsou nejen v ČR, ale i v celé Evropě zřetelné již několik desetiletí, a přesvědčení, že požadavek inkluzivního, resp. společného vzdělávání není v českém prostředí úplně nový, provázelo celou konferenci. V kontextu metafory „o novém vlaku na starých kolejích“ probíhala také panelová diskuse: směřování k inkluzi je dlouhodobou snahou (nastaveným směrem), ale mění se legislativa, která zavádí nový systém podpory škol, učitelů i žáků a mění tím i podobu inkluzivního vzdělávání. Neočekávají se však zásadní změny ve struktuře žakovské populace, a tedy ani významné změny v práci učitelů, ale jde především o „zrovnoprávnění škol“ ve smyslu příležitostí pro tvorbu takových podmínek, které umožní školám přijímat a vzdělávat skutečně všechny žáky. To pro učitele a školy znamená především naučit se využívat široké škály nabízené podpory.

V devadesátiminutovém panelu byli postupně osloveni všichni jeho účastníci ve struktuře otázek dotazujících se na (1) jimi nabízenou podporu školám a učitelům včetně vnímání jejich potřeb, (2) zkušenosti s poskytováním podpory a ohlasy na ni, (3) plány do budoucnosti a pocítované rezervy či limity. O čem se tedy mluvilo?

Praktická příprava budoucích učitelů: dvě mouchy jednou ranou?

Prof. Vítková hovořila o roli pedagogických fakult v pro-inkluzivně zaměřené pregraduální přípravě učitelů. Zdůraznila tradici studia speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě MU v Brně i na jiných pedagogických fakultách a připomněla, že ve studijních programech připravujících budoucí učitele se dlouhodobě upřednostňuje odklon od důrazu na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a příklon k principům inkluzivního vzdělávání a inkluzivní didaktice. Dále vyzdvihla, že s ohledem na potřeby škol se jeví jako opodstatněné rozšíření studijních oborů o kombinaci se speciální pedagogikou.

Z pohledu škol se ale zdá, že nevyužitou příležitostí zůstává praktická část výuky studentů učitelství. I když jsou praxe v učitelském vzdělávání posilovány, zvyšuje se počet jejich hodin a klade se důraz na reflexi praktických zkušeností, přesto jsou některé dovednosti absolventů stále považovány za nedostatečně rozvinuté (například dovednost komunikace s rodiči, zvládání třídy apod.). V této souvislosti ředitel školy Mgr. Zálešák potvrdil, že studenti u nich ve škole tráví většinou jen několik málo týdnů se zaměřením na výuku jednotlivých předmětů, přičemž nemají čas dobře poznat prostředí školy a získat tak nové dovednosti, které jsou nezbytné pro zvládnutí žákovské populace. Současně však vyjádřil potřebu vyššího počtu dobře připravených asistentů pedagoga, a tak by osobně rád přivítal ve své škole více studentů, kteří by mohli dlouhodoběji asistovat učitelům při všech jejich činnostech a poznat tak svou budoucí profesi v celé její rozmanitosti. Jaká je tedy budoucnost učitelských praxí?

Individualizovaná podpora školám a učitelům: jak je to s využíváním metodik a dat ve školách?

Vzdělávací aktivity, jimiž NIDV podporuje učitele a školy v jejich snahách o inkluzivní vzdělávání, zrekapituloval dr. Rydlo. Témata společného vzdělávání jsou součástí kvalifikačních studií pro pedagogické pracovníky, kurzů dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků i v režii tzv. šablon OP VVV.

NIDV připravil tým (101) certifikovaných lektorů pro společné vzdělávání, čímž se snaží posilovat kvalitu dalšího vzdělávání v této oblasti a nabízí školám účast v řadě projektů či interaktivní on-line podporu (Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi, Rozcestník pro pedagogické pracovníky, Krajské sítě podpory nadání apod.). Podobné výstupy jen dokladují snahy o individualizovanou podporu škol a učitelů, kterou nabízí např. ve formě konzultačního centra také NÚV.

V posledních letech byl na vysokých školách i mimo ně výrazně posílen výzkum zaměřený na inkluzivní vzdělávání a realizuje se řada rozvojových projektů, jejichž nejčastějšími výstupy je nemalé množství (obvykle zdarma dostupných) publikací. Prof. Vítková pak v této souvislosti zdůraznila potřebu užší spolupráce mezi pedagogickými fakultami a školami, ale určitou výzvou do budoucna zůstává „na míru šitý“ výzkum, na který by navazoval cílený rozvoj školy, tj. individualizovaná podpora škol prostřednictvím výzkumu.

Dr. Zapletalová připomněla projekty koordinované bývalým IPPP a NÚV, které podporují práci škol a školních specialistů, a jejichž výstupem je mnoho metodických materiálů a publikací. V souvislosti s tím uvedla, že také NÚV sbírá či spíše archivuje řadu dat, které by bylo možné využít pro empirické účely. Prezentace některých výstupů ze subvencovaných výzkumných i rozvojových projektů pak přirozeně evokovala diskusi o tom, zda vůbec, kým a jak jsou tyto výstupy (zejména publikace a metodické materiály) využívány ve školní praxi. I když jsme slyšeli argumentaci čísla, která dokladují zájem o vzdělávání i o vydané publikace, přesto si tato otázka patrně zaslouží více pozornosti zejména ve vztahu k efektivitě takto vynakládaných zdrojů. V reakci na to však v diskusi zazněly i jiné otázky: Dokáží si učitelé a vedení škol vytvořit prostor pro čtení odborné literatury či pro práci s empirickými daty? Mají školy a učitelé v nich vůbec zájem o užší spolupráci s vysokými školami a participaci na výzkumu? Jak učitele motivovat, aby více čerpali z vědeckých poznatků a využívali již připravené metodiky?

Školní specialisté: kdy budou mít svou jistotu?

PhDr. Neusar pak v další části panelové diskuse blíže popsala podporu, která se v souvislosti s inkluzivním vzděláváním očekává od školních specialistů – zejména do škol nově vstupujících školních psychologů a školních speciálních pedagogů. Zdůraznila, že zdaleka již nejde pouze o podporu žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, ale také o přímou podporu učitelů

a o řadu dalších aktivit, na nichž školní specialisté participují. Učitelé, vystavení častým změnám a vyšší zátěži, potřebují cílenější podporu a nezřídka postrádají dostatek porozumění. A právě tady se otevírá nový prostor pro práci školních specialistů.

V návaznosti na vystoupení dr. Neusara označil Mgr. Zálešák školní poradenská pracoviště jako „velký dar“ pro školy a zdůraznil vlastní dobrou zkušenost se specialisty, kteří působí v jeho základní škole. Oba se shodli na tom, že školní specialisté by svým působením ve školách měli pomáhat učitelům, rodičům i vedoucím pracovníkům vytvářet jasnou představu o tom, co inkluzivní vzdělávání znamená, a podle slov dr. Neusar mohou svým působením a podporou snižovat obavy z této cesty.

V následné diskusi byly oceněny snahy poradenské sekce NÚV, která projektově podporuje působení školních specialistů a mnohdy jim nabízí i metodickou podporu. Chybí však plošná péče o specialisty a neexistuje záruka jejich stabilního působení ve školách. Se svými nabídkami vzdělávání a supervize občas spěchají na pomoc vysoké školy (např. FF UP Olomouc) a částečně i některé pedagogicko-psychologické poradny. Sami specialisté si nezřídka svépomocně vypomáhají skrze sociální sítě, ale komplexní a kontinuální systémová podpora, která by zajistila financování a další rozvoj školních specialistů, vážne.

Alfa a omega inkluzivního vzdělávání: dobré vedení ve stabilním prostředí

Pan ředitel Zálešák pak naznačil a snad i přítomné přesvědčil o tom, jak moc je důležité osobní přesvědčení a víra v přínosy inkluze, motivace pedagogů, optimismus, pozitivní přístup ke všem vynořujícím se nesnázím a překážkám. I přes tak častou kritiku administrativní zátěže, kterou inkluzivní vzdělávání provází, dosahují školy již dnes, podle pana ředitele Zálešáka, na finanční zdroje usnadňující péči o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami snáze a rychleji. V samém závěru panelové diskuse se tak otevřelo ještě jedno téma, které bývá naopak zdrojem skepse: z úst ředitelů škol a učitelů již po léta slyšíme, že školy fungují v nestabilním prostředí. Tvůrci školské politiky vystavují školy častým změnám a řadě požadavků, na které školy nejsou schopny adekvátně reagovat. Než se totiž zažije jedna změna, přichází další, a obdobně tomu je i v případě inkluzivního vzdělávání. Dostane tento systém šanci na život?

Pokud bychom měli shrnout panelovou diskusi, tak se potvrdilo, že je důležité posilovat důvěru učitelů v životaschopnost inkluzivního vzdělávání, nabízet školám individualizovanou podporu a dopřát jim profesionální a pozitivně smýšlející vedení a stabilní školskopolitické prostředí. Klíčovou se nám zdá být otázka, jak podpořit učitele a školy v jejich snahách využívat nabízenou a plošně dostupnou podporu inkluzivního vzdělávání. Pak snad budeme zase o krok blíže ideálu inkluzivního vzdělávání v českých školách.

*Bohumíra Lazarová, Lenka Hloušková,
Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd*

*Stanislav Michek,
Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Ústav primární
a preprimární edukace*

Suquet, P. (2016). *Jazykový obsah učebnic francouzštiny pro začátečníky a referenční úroveň A1*. Brno: Masarykova univerzita.

Publikace je zaměřena na problematiku jazykového obsahu učebnic francouzského jazyka. Po předložení teoretických východisek jsou představena tři výzkumná šetření. Jejich cílem bylo určit soulad gramatických jevů, slovní zásoby a jazykových funkcí určených k osvojení s popisem referenční úrovně komunikační jazykové kompetence A1. Kvantitativní analýza jazykového obsahu učebnic poukázala na některé společné rysy s podobně zaměřenými kvalitativními studiemi uskutečněnými ve Francii, Německu a Velké Británii. Jazykový obsah všech analyzovaných učebnic určený k osvojení přesahuje do značné míry úroveň A1, což může zvyšovat kognitivní náročnost učení.